

GBG-Nieuwsbrief

JAARGANG 12 NUMMER 2

JUNI 2009

Colofon

Redactie: Frédérique Urlings (co-ord.)
Thunnis van Oort
Jasper Faase

Redactieadres: GBG-Nieuwsbrief
Frédérique Urlings
B.F. Suermanstraat 11B
3515 XK Utrecht
Telefoon: 06-14991329

e-mail: info@geschiedenisbeeldgeluid.nl
website: www.geschiedenisbeeldgeluid.nl

De GBG-Nieuwsbrief verschijnt 3x per jaar en bevat nieuws uit de vereniging en andere berichten die voor leden van belang kunnen zijn.

DOELSTELLING VER. GBG

De doelstelling van de Vereniging GBG is belangstelling te wekken voor de studie van beeld en geluid als bron van historisch onderzoek en als middel tot beeldvorming over het verleden. Daarnaast zet zij zich in voor een zo optimaal mogelijke toegankelijkheid van audiovisueel bronnenmateriaal.

Om haar doelstellingen te bereiken richt de vereniging zich op de organisatie van congressen en studiedagen, de halfjaarlijkse uitgave van het Tijdschrift voor Mediageschiedenis (TMG) en het (mede-) uitgeven van publicaties op het terrein van studie en beheer van audiovisueel bronnenmateriaal. De vereniging is aangesloten bij de International Association for Media and History (IAMHIST).

De vereniging telt ongeveer 300 leden. De jaarcontributie voor het lidmaatschap is € 30,00 voor individuele leden, € 17,50 voor studenten en € 75,00 voor instellingen.

Het verenigingsadres is:
GBG
Herengracht 380
1016 CJ Amsterdam
e-mail: info@geschiedenisbeeldgeluid.nl

Lid worden?

U kunt zich aanmelden bij de ledenadministratie van de vereniging. Het adres van de ledenadministratie is anders dan dat van de vereniging zelf:

Ledenadministratie GBG
Postbus 112
3500 AC Utrecht
ledenadministratie@geschiedenisbeeldgeluid.nl

Kopij voor de Nieuwsbrief

Kopij is uiteraard welkom op het redactieadres zoals hierboven vermeld.

Ten geleide

Beste GBG-leden,

De tweede nieuwsbrief van 2009 is een feit, een ietwat ingekorte versie zo vlak voor de zomer.

De brief bevat enkele premières zoals daar zijn de eerste column van onze nieuwe voorzitter David Barnouw. Het GBG-bestuur is op zoek gegaan naar een nieuwe voorzitter na het aftreden van Ad van Liempt. In David Barnouw denken wij een waardige opvolger gevonden te hebben en tijdens de ALV op 6 mei jongstleden werd David dan ook officieel aangenomen als nieuwe voorzitter van onze vereniging.

Daarnaast doet een 'nieuwe' rubriek haar intrede, een beproefd middel om leden wat nader kennis met elkaar te laten maken; ik geef de pen door aan... Bestuurslid Thunnis van Oort bijt het spits af van deze terugkerende rubriek

Verder een recensie van Edward Schenk van het indrukwekkende proefschrift van Eefje Claassen met de titel "The Author's Footprints in the Garden of Fiction".

Wij willen als bestuur ook graag uw attentie vragen voor de oproep die wij hebben geplaatst met betrekking tot de website van de GBG. U kunt hier in de brief meer over lezen.

Rest mij u een prettige zomervakantie toe te wensen.

Frédérique Urlings

Oproep

Gezocht!

De GBG probeert met haar website een platformfunctie na te streven om de leden met elkaar in contact te houden en ook op de hoogte te houden van conferenties, lezingen, tentoonstellingen enz.

Daarom, gezocht: aanspreekpunt voor het up to date houden van de GBG-website. We zoeken iemand die goed op de hoogte is van relevant nieuws en agendapunten en die hier ook actief naar opzoek gaat. Technische achtergrond is niet nodig. Het is wel belangrijk dat je tijd en energie hebt om je onze site eigen te maken. Deelname aan het bestuur mag wel maar is niet verplicht.

Mocht u zelf iemand zijn die het leuk vindt om hier mee bezig te zijn of kent u iemand die daar in geïnteresseerd zou zijn, meldt dit dat aan Frédérique Urlings, furlings@hotmail.com.

***

Recensie

[Titel] "**Lees maar, er staat niet wat er staat**"

Als u dit stukje bent begonnen te lezen, hebben u en ik een tevoren bepaalde afspraak met elkaar, ook al is die niet feitelijk vastgelegd. Dat contract bereidde ik al voor toen ik met de compositie van dit stukje begon. Nu u dit leest, hebben we dat contract voorlopig bevestigd: ik schreef een waar verhaal en u zal mij geloven. Totdat ik uw geloof verlies, bijvoorbeeld omdat ik in uw ogen onzin uitkraam. En als u bovendien een beetje geoefend bent in lezen dan zult u tenminste mijn intenties uit deze introductie kunnen lezen; sommigen zullen zelfs de feitelijke auteur ervan herkennen.

Dat althans is één van de belangrijkste stellingen die Eefje Claassen met verve verdedigde tijdens haar promotie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam op 6 februari 2009 met de aanstekelijk getitelde dissertatie "The Author's Footprints in the Garden of Fiction". Voor het lezen van de 200 pagina's kale tekst (dus zonder de bijlagen) dient men een uitstekende kennis van de Engelse taal te hebben en helpt beslist ook een gezonde basiskennis van literatuurwetenschap. Wie bovendien de toegepaste onderzoeksmethoden (en de daarbij gebruikte rekenmodellen) weet te volgen, krijgt een goed inzicht in de stand van zaken bij het onderzoek naar het leesproces van de modale lezer.

Claassen's onderzoek nam meerdere jaren in beslag en kende vele verdiepingen met even zovele nieuwe onderzoeksmethoden. De centrale vraag in haar onderzoek is of een lezer zich een beeld vormt van een auteur op basis van de overgeleverde tekst. Dat beeld kent overigens meerdere variaties: een empirische auteur (als de lezer over hem biografische informatie tot zijn beschikking heeft), een geïmpliceerde auteur (als de lezer zich een mentale voorstelling maakt op basis van de tekst) en een geïnfereerde auteur (als de lezer uit de tekst cognitief psychologische verbanden leest die op de auteur betrekking zullen hebben).

De route die werd bewandeld om deze vraag te beantwoorden wordt beschreven in een brede introductie, vervolgens in vier hoofdstukken met steeds meer toegespitste onderzoeken, en in een afsluitend hoofdstuk met conclusies en suggesties voor nader onderzoek. De conclusie van Claassen luidt dat de auteur er voor een lezer beslist toe doet, in tegenstelling tot de poststructuralistische visie uit het eind van de jaren zestig van de vorige eeuw (Barthes, Foucault) die stelde dat de auteur voor de goede lezer onbelangrijk was. Claassen toont aan dat een lezer zich vrijwel altijd een beeld vormt van een auteur, of die lezer nu (biografische) kennis van een auteur heeft of niet. En die lezersconstructie kan ingewikkelde interacties aangaan met de uiteindelijke beoordeling van tekst en auteur.

Claassen suggereert met de titel van haar dissertatie dat ze zich alleen bezig houdt met de voetafdruk van de auteur in de Tuin der Verhalen maar de implicaties van haar gebruikte onderzoekswijze gaan aanmerkelijk verder dan het lezen van romans. Al in het tweede hoofdstuk is in een onderzoek één van de gebruikte teksten van Lou de Jong (uit "Voorspel") en voor wie ervan uitgaat dat het bedrijven van geschiedenis vooral tekstbegrip inhoudt, levert dit onderzoek nieuwe vergezichten op. Als we bovendien aannemen dat het kijken naar twee- of driedimensionale dingen net zo goed een soort "tekstbegrip" is, kunnen Claassen's conclusies ook

slaan op het kijken naar voorstellingen (geografische kaarten, schilderijen, tekeningen) of zelfs naar film. We zouden van filmkijkers evenveel willen weten en ook antwoord willen hebben op vergelijkbare vragen als die welke Claassen in haar onderzoek stelt over lezers.

De colleges 'Theorie' in mijn geschiedenisstudie uit eind jaren '70 kenden een discours over de schrijver(s) van de vier grote boeken waaruit het Oude Testament bestaat. Los van het feit dat men uiteraard dient te geloven dat de empirische auteur daarvan God was, kon volgens dat discours vastgesteld worden dat de vier delen van het Oude Testament beslist door vier verschillende schrijvers geconcipeerd waren. Erich Auerbach schreef erover in het prachtige "Mimesis". Het lijkt me bijzonder interessant om te zien of met behulp van de door Claassen aangedragen onderzoeksmethoden dat discours op een hoger plan kan worden gebracht.

In diezelfde studietijd raakten wij verslingerd aan Hayden White (Metahistory) die het verhalend vertellen van de geschiedenis van een wetenschappelijk verantwoord fundament voorzag. Herman Paul promoveerde in 2006 op de stelling dat "Metahistory" geen analyse biedt van historische teksten maar een onderzoek is naar morele, esthetische en metafysische vooronderstellingen van historisch denken. Het is de historicus in mij die jammert dat deze voorbeelden (en er zijn er meer) op geen enkele wijze in Claassen's dissertatie genoemd worden terwijl die daar qua denkwijze juist zo in thuishoren. Maar alleen al het feit dat al deze gedachtenspinsels zich in mijn hoofd nestelden, is voldoende bewijs van de verbeelding die de dissertatie van Claassen bij mij vermocht.

Je kan niet alles hebben, zou Martin Bril gezegd hebben.

"The Author's Footprints in the Garden of Fiction" van Eefje Claassen is een absolute aanrader voor iedereen die door een Betere Bril naar teksten wil kijken, of die nou historisch zijn of contemporain, uit leestekens bestaan of uit (film)beelden. Er is een handelsversie in voorbereiding.

Als u het als lezer tot hier gebracht heeft, is onze overeenkomst uit de beginregels van dit stukje bevredigd. Het zal mij benieuwen wat daaruit later nog bewezen kan worden...

Edward Schenk

Eefje Claassen: The Author's Footprints in the Garden of Fiction
Proefschrift, verdedigd op 6 februari 2009 aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

***

Column

Mijn eerste film(s)

Toen ik de magische leeftijd van veertien had bereikt, mocht ik naar films van veertien jaar en ouder en er zou natuurlijk een hele wereld voor mij opengaan. Ter ere van die verjaardag wilde ik met een paar vriendjes naar Als twee druppels water, de film van Fons Rademakers, naar het boek De donkere kamer van Damokles van W.F. Hermans. Mijn verwachtingen waren hoog gespannen, maar mijn moeder verbood dit uitstapje, omdat mijn oudere broer haar verteld had dat de film te veel bloot voor mijn tere ziel vertoonde. We zijn later weer goed met elkaar geworden, maar het was natuurlijk een rattenstreek van mijn broer. De film kreeg een cultstatus, omdat hij tussen 1969 en 2002 alleen op wetenschappelijke filmfora vertoond mocht worden. De geldschieter, biermagnaat Freddy Heineken, had bedongen dat zijn vriendin Nan Los mee zou spelen en toen hun relatie uitging, mocht het Nederlandse volk niet meer van haar wulpse gedrag meegenieten. Als het budget van Paul Verhoeven geminimaliseerd zou zijn, zou Zwartboek een beetje op Als twee druppels water hebben geleken. Het blijft nog steeds een goede film die de ingewikkeldheid van het goed/kwaad probleem prachtig verbeeld. Mag ik in deze column ook een lans breken voor 'Allo 'Allo? Deze sublieme serie brengt op zeer heldere manier de problemen van collaboratie en verzet naar voren, belichaamd in de kroegbaas René Artois. Omdat ik bij mijn aantreden als GBG-voorzitter beloofd heb niet alleen met Tweede Wereldoorlogfilms bezig te zijn, moet ik een andere film uit mijn jeugd behandelen. Aan de Leyweg in Den Haag werd een groot filmtheater, 'Euro Cinema', gebouwd om breedbeeldfilms goed tot hun recht te laten komen. De eerste film die ik daar zag, was tevens de openingfilm, Lawrence of Arabia van David Lean. Ik zat voor de goedkoopste op de eerste rij en het was vrij angstaanjagend dat de kamelen ongeveer op schoot sprongen en ik heb er een

behoorlijke pijnlijke nek aan overgehouden. Peter O'Toole vond ik helemaal geen dappere strijder en Omar Sharif deed erg gluiperig in mijn herinnering. 'Euro Cinema' werd befaamd, omdat The Sound of Music daar 138 weken liep en meer dan 1 miljoen bezoekers trok. Bij die film wilde ik in die tijd geeneens dood aangetroffen worden, maar nu kun je er mij voor wakker maken, want ook hier weer: die oorlog hè!

David Barnouw
GBG
Juni 2009

***

Rubriek

Ik geef de pen door aan...

De rubriek "Ik geef de pen door aan ..." is een traditioneel recept uit het verenigingsleven, dat we willen gebruiken om leden van GBG bekend te maken met elkaar en elkaars bezigheden op het terrein van Geschiedenis, Beeld en Geluid.

Affijn, ik zal het spits afbijten met een episode uit het leven van een onderzoeker, die voor het eerst sinds tijden weer eens in het archief terugkomt. Want eigenlijk ben ik al enkele jaren geen onderzoeker meer, maar word ik uitsluitend betaald als docent film- en televisiewetenschap in Utrecht. Naast de zorg voor mijn bijna vijf maanden oude dochter probeer ik in mijn eigen tijd nog wel wetenschap te bedrijven – en hoop ik op termijn weer structureel onderzoek te kunnen gaan doen. Momenteel schrijf ik samen met een Vlaamse collega een artikel over de receptie van de film PANTSERKRUISER POTEMKIN (1925) in Nederland en België. Al had ik in mijn promotieonderzoek over het bioscoopwezen in het katholieke Zuiden reeds het nodige materiaal over dit onderwerp verzameld, voor dit artikel was het nodig om nieuwe bronnen te verzamelen, dus op naar Den Haag voor een gecombineerd bezoek aan de Koninklijk Bibliotheek en het Nationaal Archief. Aangezien beide ook 's avonds open zijn, moest het lukken om mijn lijstje af te werken: de filmkeuringsdossiers inzien, de communistische Tribune doornemen en het veelbelovende pamflet lenen met de titel De Revolutie-film. Wat zij is – Wat zij wil, uitgegeven door de aartsreactionaire Bond tegen de Revolutie.

Aangekomen bij het Nationaal Archief bleek er – uiteraard – van alles vernieuwd te zijn. Het was allemaal wat strenger geworden. Ik moest me opnieuw inschrijven, ook al was ik nog bekend in het systeem, nog wonend op een adres van twee huizen geleden. Ik kreeg een pasje, dat de poorten naar de leeszaal automatisch deed openzwaaien. Maar niet voordat mijn computer en kladblok werden geïnspecteerd door een bewaker. Mijn telefoon mocht niet mee naar binnen, een camera evenmin. Fotograferen mocht alleen met speciale toestemming en onder toezicht van een bewakingscamera en een oppasser. Helaas hoefde ik weinig te fotograferen, want het belangrijkste dossier dat ik zocht – het eerste keuringsrapport van Potemkin uit 1928 – bleek vermist... Rapporten van latere keuringen leverden gelukkig nog wel enige bruikbare informatie op. Terwijl ik nog wachtte op mijn dossiers, was ik naar de Koninklijke Bibliotheek gewandeld. Ook daar waren nieuwe systemen ingevoerd sinds mijn laatste bezoek. Ook hier natuurlijk weer elektronische pasjes, ditmaal nodig om te kunnen kopiëren. Gelukkig vond ik al snel bruikbaar materiaal op de microfiches van de Tribune. De aardigste vondst was nog het feuilleton "Pantserkruiser Potemkin. De Matrozenopstand van Odessa (1905)" geschreven door F. Slang, 'naar authentieke documenten'. Dit vervolghoofdstuk verscheen in de zomer van 1926 in de Tribune, nog weken voordat Eisensteins film in Nederland te zien was, maar toen deze al wel een gigantische hit was geworden in Duitsland, een succes dat al resoneerde in de Nederlandse media en dat in de linkse pers met gejuich werd begroet. Maar wat ik enigszins ironisch vond, is dat de communistische krant met dit vervolghoofdstuk verrassend goed aansloot bij beproefde crossmediale strategieën gebruikt in de (zo verfoeide) commerciële amusementswereld. Al in de jaren tien verschenen sensationele seriefilms geregeld ook in feuilletonvorm in de krant; in Amerikaans jargon tie-in genoemd. Verschil is weliswaar dat de Tribune eerder een ideologisch dan een commercieel belang had bij het promoten van de film POTEMKIN, want de Nederlandse distributeur van de film, Cinema Palace, was net zo verdorven kapitalistisch als de rest van de commerciële filmwereld...

Thunnis van Oort

Ik geef de pen door aan: Gerda Jansen Hendriks

***

Publicaties/promoties

Onno Sinke is op 20 april gepromoveerd aan de Rijksuniversiteit Groningen op het proefschrift 'Verzet vanuit de verte. De behoedzame koers van Radio Oranje'.

De handelseditie is verschenen bij uitgeverij Augustus.

Zie: http://augustus.nl/result_titel.asp?Id=2403

***

Agenda

Tot het doek valt

In de Hollandsche Schouwburg is dagelijks de videopresentatie Tot het doek valt te zien. De videopresentatie schetst in oude beeld- en geluidsfragmenten de kleurrijke theatergeschiedenis van de Hollandsche Schouwburg; het theater dat in 1942 een deportatieplaats werd.

Tot het doek valt. Tot en met 31 oktober. Hollandsche Schouwburg, Plantage Middenlaan 24, Amsterdam.

Open: ma-zo 11-16 uur. Zie voor meer informatie: <http://www.jhm.nl/tentoonstellingen.aspx?ID=167>

IAMHIST conference 2009: Social Fears and Moral Panics

Aberystwyth, 8-11 July 2009

De IAMHIST conferentie zal dit jaar plaatsvinden in Aberystwyth in Groot-Brittanië

Het onderwerp is social fears & moral panics.

Zie voor meer informatie <http://www.aber.ac.uk/history/research/centreformediahistory-IAMHIST2009.html>

***